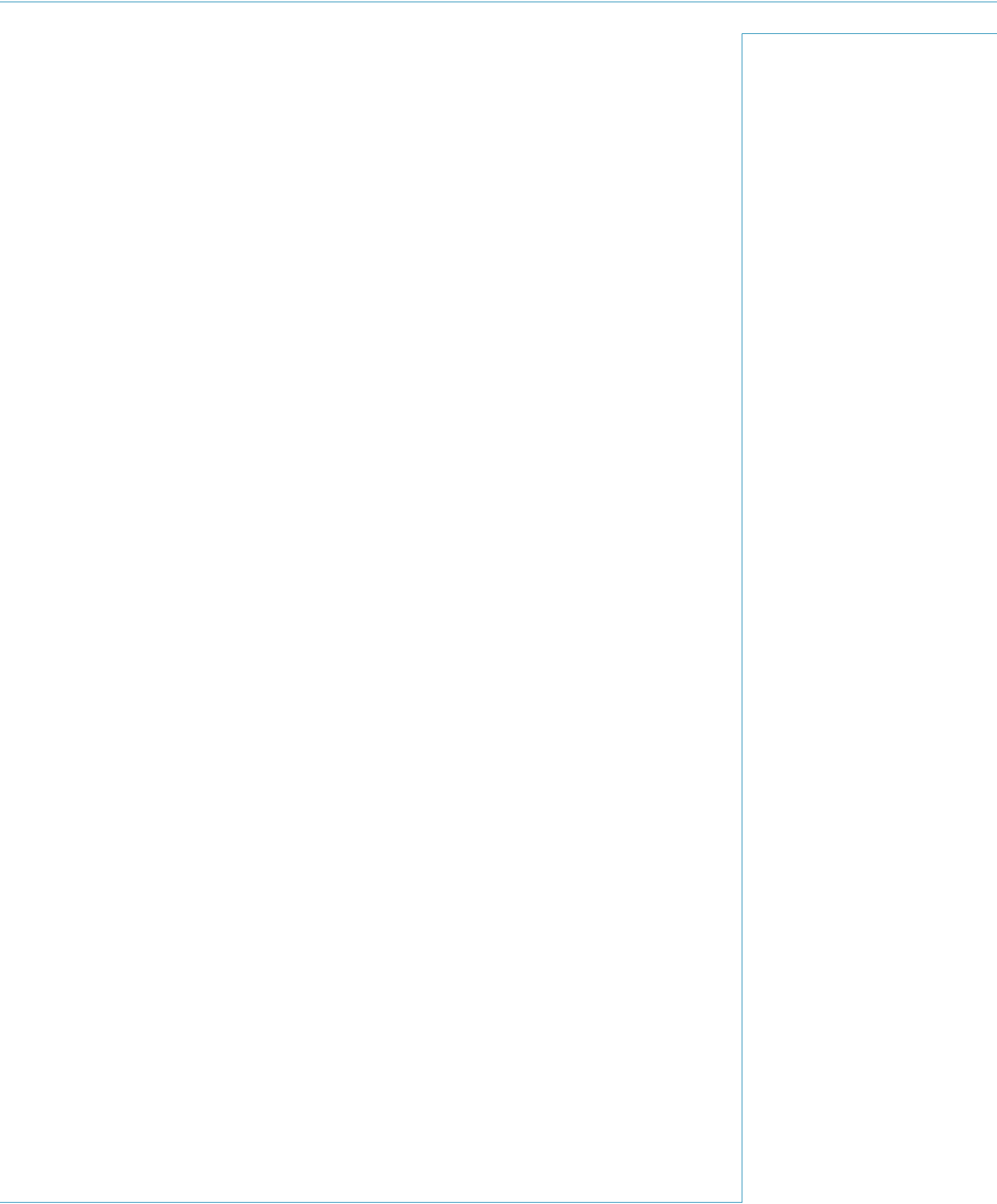

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گونه‌شناسی مسکن روستایی

استان مرکزی

گونه‌شناسی مسکن روستایی استان مرکزی

محسن سرتیپی پور
عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
و عضو هسته پژوهشی معماری روستایی

۱۳۹۲

گونه‌شناسی مسکن روستایی استان مرکزی
محسن سرتیپی پور

ویراسته فروغ کاظمی

صفحه آرا و طراح جلد: علی اعرابی

ناظر چاپ:

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

قیمت: ..... ریال

ناشر: دانشگاه شهید بهشتی؛ حوزه معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

کلیه حقوق تا پنج سال برای بنیاد مسکن انقلاب اسلامی محفوظ است.

سرتیپی پور، محسن، ۱۳۳۹-

گونه‌شناسی مسکن روستایی استان مرکزی / محسن سرتیپی پور.

تهران: دانشگاه شهید بهشتی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲.

..... ص: مصور، نقشه، جدول، نمودار.. انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دانشگاه شهید بهشتی؛ ۵۰۸

موضوع: مسکن روستایی، ایران، استان مرکزی

کتابنامه.

نمایه.

: ISBN .....

۱. گونه شناسی- معماری- روستا- مسکن- الف. دانشگاه شهید بهشتی. ب. حوزه معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. مرکز چاپ و انتشارات. ۲. عنوان. ۳. فروست.

...../۰.

NA...../۴۱۵ ۱۳۹۲

کتابخانه ملی ایران

فهرست مطالب

مقدمه ناشر	بیست و یک
سخن مؤلف	بیست و سه

فصل اول: گونه‌شناسی

مقدمه	۳
مسئله	۴
خانه و سکونت	۵
روستا	۶

فصل دوم: ویژگی‌ها و خصوصیات اجتماعی اقتصادی و کالبدی بستر مورد مطالعه و شکل‌گیری روستاها

جغرافیا	۱۱
اقلیم	۱۳
سوانح طبیعی	۱۳
پوشش گیاهی	۱۵
صنعت	۱۵
کشاورزی	۱۵
جمعیت	۱۶
مسکن شهری و روستایی	۱۸

فصل سوم: معرفی بافت و نمونه‌های مسکن

رویکرد پژوهش و روش انتخاب نمونه‌ها	۲۳
بازشناسی بافت روستاها	۲۶
مسکن اقلیم نیمه خشک فراسرد	۳۰
مسکن اقلیم نیمه خشک سرد	۵۶
مسکن اقلیم خشک بیابانی سرد	۸۰
مسکن اقلیم نیمه مرطوب فراسرد	۸۸

فصل چهارم: بررسی و تحلیل بافت

استقرار و مکان‌گزینی	۹۷
زمین و خاک	۹۷
آب	۹۷

۹۷.....	اقليم
۹۸.....	راه و محورهای ارتباطی
۹۹.....	اقتصاد و معیشت
۱۰۰.....	فرهنگ و ساختار اجتماعی

۱۰۶ مسکن و اجزای معماری عرصه‌های زیستی و معیشتی

۱۰۷.....	اتاق
۱۰۹.....	ایوان
۱۰۹.....	مطبخ
۱۱۰.....	تنورخانه
۱۱۰.....	انبار ملزومات زیستی
۱۱۱.....	فضاهای بهداشتی (حمام و مستراح)
۱۱۲.....	حیاط
۱۱۳.....	ورودی
۱۱۵.....	عناصر خرد معماری واحد مسکونی (پله، درب و پنجره)
۱۱۶.....	آغل
۱۱۷.....	زاغه
۱۱۷.....	بهاربند
۱۱۸.....	انبار ملزومات معیشتی
۱۱۸.....	ارتباط عرصه‌های مسکونی و دامی

۱۱۹ فناوری ساخت

۱۱۹.....	پی‌سازی
۱۲۰.....	کرسی چینی
۱۲۰.....	دیوار
۱۲۱.....	ستون
۱۲۲.....	سقف

۱۲۴ بازشناسی زیبایی در کالبد و مسکن

۱۲۶.....	اجزای هندسی زیبایی در مسکن
۱۲۶.....	خط
۱۲۷.....	شکل و فرم
۱۲۸.....	نظم
۱۲۹.....	مقیاس و تناسب
۱۳۱.....	هماهنگی و تعادل

۱۳۳.....	تقارن
۱۳۶.....	سلسله مراتب
۱۳۶.....	رنگ
۱۳۷.....	مواد و مصالح

فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۴۳

۱۴۵.....	خانه‌های خرده اقلیم خشک بیابانی سرد
۱۴۶.....	خانه‌های خرده اقلیم نیمه خشک سرد
۱۵۴.....	خانه‌های خرده اقلیم نیمه خشک فراسرد
۱۵۷.....	خانه‌های خرده اقلیم نیمه مرطوب فراسرد
۱۶۵.....	گونه مسکونی نوع اول
۱۶۶.....	گونه مسکونی نوع دوم
۱۶۷.....	گونه مسکونی نوع سوم
۱۶۸.....	گونه مسکونی نوع چهارم
۱۶۸.....	گونه مسکونی نوع پنجم (حیاط مرکزی)
۱۶۹.....	گونه مسکونی نوع ششم

۱۷۱.....	کتابنامه
۱۷۳.....	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۱۷۷.....	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۱۸۱.....	نمایه

فهرست تصویرها

- تصویر ۱.۱.۲. موقعیت استان مرکزی در ایران ۱۲
- تصویر ۲.۲. نقشه زمین‌شناسی استان مرکزی ۱۲
- تصویر ۳.۲. نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی زلزله، سیل، گسل‌های فعال و موقعیت روستاهای استان ۱۴
- تصویر ۴.۲. نقشه تراکم جمعیت در استان مرکزی ۱۷
- تصویر ۱.۱.۳. پهنه‌بندی اقلیمی استان به روش دومارتن اصلاح شده و موقعیت روستاهای نمونه ۲۵
- تصویر ۲.۲.۳. سیمای کلی روستای علی درزی ۲۸
- تصویر ۳.۳. سیمای کلی روستای چلسبان ۲۸
- تصویر ۴.۳. سیمای کلی روستای انجدان ۲۹
- تصویر ۵.۳. سیمای کلی روستای خاوه ۲۹
- تصویر ۶.۳. سیمای کلی روستای ازبیزان ۲۹
- تصویر ۷.۳. سیمای کلی روستای حشمتیه ۲۹
- تصویر ۸.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نمای مقاطع ۳۰
- تصویر ۹.۳. ورودی خانه ۳۰
- تصویر ۱۰.۳. اتاق رو به ایوان خانه ۳۰
- تصویر ۱۱.۳. ایوان و نمای اصلی ۳۱
- تصویر ۱۲.۳. پرسپکتیو حجمی ۳۱
- تصویر ۱۳.۳. نمونه‌هایی از در و پنجره ۳۱
- تصویر ۱۴.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع ۳۲
- تصویر ۱۵.۳. ورودی ۳۲
- تصویر ۱۶.۳. معماری پله ۳۲
- تصویر ۱۷.۳. ایوان و نمای اصلی ۳۳
- تصویر ۱۸.۳. پرسپکتیو حجمی ۳۳
- تصویر ۱۹.۳. نمونه‌هایی از در و پنجره چوبی ۳۳
- تصویر ۲۰.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع ۳۴
- تصویر ۲۱.۳. نمای اصلی و ایوان ۳۴
- تصویر ۲۲.۳. پرسپکتیو حجمی ۳۵
- تصویر ۲۳.۳. تصاویری از اتاق‌ها ۳۵

- تصویر ۲۴.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها..... ۳۵
- تصویر ۲۵.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۳۶
- تصویر ۲۶.۳. نماهای شرقی و غربی..... ۳۶
- تصویر ۲۷.۳. فضای داخل اتاق مهمان..... ۳۷
- تصویر ۲۸.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۳۷
- تصویر ۲۹.۳. نمونه‌هایی از در و پنجره و آلاچیق..... ۳۷
- تصویر ۳۰.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۳۸
- تصویر ۳۱.۳. نمای اصلی خانه..... ۳۸
- تصویر ۳۲.۳. فضای داخلی اتاق مهمان..... ۳۹
- تصویر ۳۳.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۳۹
- تصویر ۳۴.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها..... ۳۹
- تصویر ۳۵.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۴۰
- تصویر ۳۶.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۴۰
- تصویر ۳۷.۳. ورودی..... ۴۰
- تصویر ۳۸.۳. نمای اصلی..... ۴۱
- تصویر ۳۹.۳. فضای داخل اتاق نشیمن..... ۴۱
- تصویر ۴۰.۳. نمونه‌هایی از درها..... ۴۱
- تصویر ۴۱.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۴۲
- تصویر ۴۲.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۴۲
- تصویر ۴۳.۳. نمای اصلی..... ۴۲
- تصویر ۴۴.۳. ورودی..... ۴۳
- تصویر ۴۵.۳. فضای داخل اتاق مهمان..... ۴۳
- تصویر ۴۶.۳. فضای ایوان..... ۴۳
- تصویر ۴۷.۳. نمونه‌هایی از درها..... ۴۳
- تصویر ۴۸.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۴۴
- تصویر ۴۹.۳. ورودی..... ۴۴
- تصویر ۵۰.۳. نماهای شمالی و جنوبی..... ۴۴
- تصویر ۵۱.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۴۵
- تصویر ۵۲.۳. فضای داخلی اتاق‌های کرسی و نشیمن خانۀ احمد..... ۴۵
- تصویر ۵۳.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع..... ۴۶
- تصویر ۵۴.۳. نمای غربی..... ۴۶
- تصویر ۵۵.۳. نمای اصلی..... ۴۶
- تصویر ۵۶.۳. پرسپکتیو حجمی..... ۴۷

۴۷	تصویر ۵۷.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها.....
۴۸	تصویر ۵۸.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۴۸	تصویر ۵۹.۳. فضای داخل اتاق میهمان.....
۴۸	تصویر ۶۰.۳. فضای داخل اتاق کرسی.....
۴۹	تصویر ۶۱.۳. نمای اصلی.....
۴۹	تصویر ۶۲.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۴۹	تصویر ۶۳.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها.....
۵۰	تصویر ۶۴.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۵۰	تصویر ۶۵.۳. نماهای شمالی و جنوبی.....
۵۱	تصویر ۶۶.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۵۱	تصویر ۶۷.۳. تنورخانه و اجاق.....
۵۱	تصویر ۶۸.۳. فضای داخل اتاق‌ها.....
۵۱	تصویر ۶۹.۳. فضای داخل آغل.....
۵۱	تصویر ۷۰.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها.....
۵۲	تصویر ۷۱.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۵۲	تصویر ۷۲.۳. نماهای شمالی و غربی.....
۵۳	تصویر ۷۳.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۵۳	تصویر ۷۴.۳. نمای آشپزخانه و انبار کاه.....
۵۳	تصویر ۷۵.۳. فضای داخلی اتاق‌ها.....
۵۳	تصویر ۷۶.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها.....
۵۴	تصویر ۷۷.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۵۴	تصویر ۷۸.۳. نمای اصلی.....
۵۴	تصویر ۷۹.۳. جزئیات مشبک گچی.....
۵۵	تصویر ۸۰.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۵۵	تصویر ۸۱.۳. نمونه‌هایی از درها و جزئیات اجرایی.....
۵۶	تصویر ۸۲.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی.....
۵۶	تصویر ۸۳.۳. نمای کلی.....
۵۶	تصویر ۸۴.۳. ورودی.....
۵۷	تصویر ۸۵.۳. فضای داخل انبار.....
۵۷	تصویر ۸۶.۳. فضای داخل اتاق نشیمن.....
۵۷	تصویر ۸۷.۳. نمونه‌ای از ورودی‌ها و درها.....
۵۸	تصویر ۸۸.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۵۸	تصویر ۸۹.۳. ورودی‌های شرقی و غربی.....

۵۹.....	تصویر ۹۰.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۵۹.....	تصویر ۹۱.۳. نمای اصلی.....
۵۹.....	تصویر ۹۲.۳. فضای داخل کندوج.....
۵۹.....	تصویر ۹۳.۳. نمونه درهای چوبی.....
۶۰.....	تصویر ۹۴.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۶۰.....	تصویر ۹۵.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۶۰.....	تصویر ۹۶.۳. فضای داخل طولیله.....
۶۱.....	تصویر ۹۷.۳. نمای اصلی.....
۶۱.....	تصویر ۹۸.۳. فضای قالی بافی.....
۶۱.....	تصویر ۹۹.۳. نمونه‌هایی از انواع درها و پنجره‌ها.....
۶۲.....	تصویر ۱۰۰.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۶۲.....	تصویر ۱۰۱.۳. نمای اصلی.....
۶۲.....	تصویر ۱۰۲.۳. نمای تنورخانه.....
۶۳.....	تصویر ۱۰۳.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۶۳.....	تصویر ۱۰۴.۳. نمونه‌ای از جزئیات طراحی فضاهای دامی (طاقچه‌های بهاریند و آخورها).....
۶۴.....	تصویر ۱۰۵.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی.....
۶۴.....	تصویر ۱۰۶.۳. فضای داخل طولیله.....
۶۵.....	تصویر ۱۰۷.۳. فضای داخل اتاق نشیمن.....
۶۵.....	تصویر ۱۰۸.۳. نمای کلی.....
۶۵.....	تصویر ۱۰۹.۳. فضای داخل مطبخ.....
۶۵.....	تصویر ۱۱۰.۳. نمونه‌هایی از اجزای معماری.....
۶۶.....	تصویر ۱۱۱.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی.....
۶۶.....	تصویر ۱۱۲.۳. فضای داخل کاهدان.....
۶۶.....	تصویر ۱۱۳.۳. ورودی فضاهای معیشتی.....
۶۷.....	تصویر ۱۱۴.۳. فضای آشپزخانه.....
۶۷.....	تصویر ۱۱۵.۳. جزئیات سقف تیر چوبی.....
۶۷.....	تصویر ۱۱۶.۳. نمونه‌هایی از اجزای معماری.....
۶۸.....	تصویر ۱۱۷.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع.....
۶۸.....	تصویر ۱۱۸.۳. فضای داخلی اتاق‌ها.....
۶۹.....	تصویر ۱۱۹.۳. نمای کلی.....
۶۹.....	تصویر ۱۲۰.۳. پرسپکتیو حجمی.....
۶۹.....	تصویر ۱۲۱.۳. نمونه‌هایی از اجزای معماری.....
۷۰.....	تصویر ۱۲۲.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی.....

۷۰	تصویر ۱۲۳.۳. نمای اصلی
۷۱	تصویر ۱۲۴.۳. نمای درون حیاط به سمت ورودی
۷۱	تصویر ۱۲۵.۳. انبار ملزومات زندگی
۷۱	تصویر ۱۲۶.۳. اجزای معماری
۷۲	تصویر ۱۲۷.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی
۷۲	تصویر ۱۲۸.۳. ورودی
۷۲	تصویر ۱۲۹.۳. فضای داخلی تنورخانه
۷۲	تصویر ۱۳۰.۳. نمای اصلی
۷۳	تصویر ۱۳۱.۳. نمونه‌هایی از درها و نرده
۷۴	تصویر ۱۳۲.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع
۷۴	تصویر ۱۳۳.۳. نمای اصلی
۷۵	تصویر ۱۳۴.۳. پرسپکتیو حجمی
۷۵	تصویر ۱۳۵.۳. جزئیات طاق گهواره‌ای
۷۵	تصویر ۱۳۶.۳. ورودی
۷۵	تصویر ۱۳۷.۳. نمونه‌ای از در و پنجره چوبی
۷۶	تصویر ۱۳۸.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع
۷۶	تصویر ۱۳۹.۳. نمای اصلی
۷۷	تصویر ۱۴۰.۳. پرسپکتیو حجمی
۷۷	تصویر ۱۴۱.۳. ورودی‌های انسانی و دامی
۷۷	تصویر ۱۴۲.۳. تنورخانه
۷۷	تصویر ۱۴۳.۳. نمونه‌ای از اجزای خرد معماری
۷۸	تصویر ۱۴۴.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی
۷۸	تصویر ۱۴۵.۳. نمای کلی
۷۸	تصویر ۱۴۶.۳. ورودی
۷۹	تصویر ۱۴۷.۳. نمای مرغدانی
۷۹	تصویر ۱۴۸.۳. فضای داخل انبار
۷۹	تصویر ۱۴۹.۳. نمونه‌ای از درها و پنجره‌ها و اجزای خرد معماری
۸۰	تصویر ۱۵۰.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی
۸۰	تصویر ۱۵۱.۳. فضای داخلی اتاق‌ها
۸۱	تصویر ۱۵۲.۳. نمای کلی
۸۱	تصویر ۱۵۳.۳. فضاهای مشترک زیستی و معیشتی
۸۱	تصویر ۱۵۴.۳. نمونه‌هایی از طاقچه‌ها و نرده
۸۲	تصویر ۱۵۵.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی

۸۲	تصویر ۱۵۶.۳. نمای کلی
۸۳	تصویر ۱۵۷.۳. انبار خانه
۸۳	تصویر ۱۵۸.۳. اتاق مهمان
۸۳	تصویر ۱۵۹.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها
۸۴	تصویر ۱۶۰.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی
۸۴	تصویر ۱۶۱.۳. نمای کلی
۸۴	تصویر ۱۶۲.۳. ورودی
۸۵	تصویر ۱۶۳.۳. نمای فضاهای خدماتی معیشتی
۸۵	تصویر ۱۶۴.۳. نمونه‌هایی از درها و پنجره‌ها
۸۶	تصویر ۱۶۵.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع
۸۶	تصویر ۱۶۶.۳. حیاط خانه
۸۷	تصویر ۱۶۷.۳. پرسپکتیو حجمی خانه رضا بیگدلی
۸۷	تصویر ۱۶۸.۳. فضای داخل تالار و اتاق نشیمن
۸۷	تصویر ۱۶۹.۳. ایوان شمالی
۸۷	تصویر ۱۷۰.۳. پلان معکوس سقف تالار
۸۷	تصویر ۱۷۱.۳. نمونه‌هایی از اجزای معماری
۸۸	تصویر ۱۷۲.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع
۸۸	تصویر ۱۷۳.۳. پرسپکتیو حجمی
۸۸	تصویر ۱۷۴.۳. انبار و پستو
۸۹	تصویر ۱۷۵.۳. نمای کلی
۸۹	تصویر ۱۷۶.۳. نمونه‌هایی از درها و ایوان
۹۰	تصویر ۱۷۷.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع
۹۰	تصویر ۱۷۸.۳. نمای کلی
۹۰	تصویر ۱۷۹.۳. پرسپکتیوهای حجمی
۹۱	تصویر ۱۸۰.۳. فضای داخل اتاق‌ها
۹۱	تصویر ۱۸۱.۳. ورودی به فضاهای معیشتی
۹۱	تصویر ۱۸۲.۳. درهای ورودی
۹۲	تصویر ۱۸۳.۳. پلان موقعیت، پلان‌های معماری، نما مقاطع و پرسپکتیو حجمی
۹۲	تصویر ۱۸۴.۳. فضای داخل اتاق مهمان
۹۲	تصویر ۱۸۵.۳. ورودی فضای معیشتی
۹۳	تصویر ۱۸۶.۳. فضای داخل طویله
۹۳	تصویر ۱۸۷.۳. نمونه درهای چوبی

- تصویر ۱.۴. نحوه گسترش روستا به سمت جاده (لریجان و ورآباد)..... ۹۸
- تصویر ۲.۴. معابر عریض روستای ساقی..... ۹۹
- تصویر ۳.۴. آرایش مبلمان درون اتاق روستای فیض آباد..... ۱۰۷
- تصویر ۴.۴. نمونه‌هایی از طاقچه‌های مورد استفاده در خانه‌ها..... ۱۰۸
- تصویر ۵.۴. نمونه‌هایی از نرده‌های مورد استفاده در ایوان‌ها..... ۱۰۹
- تصویر ۶.۴. تنورخانه در روستای دره سبز..... ۱۱۰
- تصویر ۷.۴. تنورخانه در روستای فیض آباد..... ۱۱۰
- تصویر ۸.۴. نمونه جزئیات معماری فضای داخل تنورخانه..... ۱۱۰
- تصویر ۹.۴. نمونه‌هایی از انبار ملزومات زیستی..... ۱۱۱
- تصویر ۱۰.۴. تفکیک حیاط‌های انسانی و دامی..... ۱۱۲
- تصویر ۱۱.۴. حیاط مشترک دامی..... ۱۱۲
- تصویر ۱۲.۴. حیاط انسانی و در دامی حشمتیه و لریجان..... ۱۱۳
- تصویر ۱۳.۴. اجزا و عناصر معماری درون حیاط..... ۱۱۳
- تصویر ۱۴.۴. انواع ورودی‌های ساده و متداول..... ۱۱۴
- تصویر ۱۵.۴. ورودی خانه‌ها در ازنوجان و انجدان..... ۱۱۵
- تصویر ۱۶.۴. ورودی با معماری پرداخته‌تر..... ۱۱۵
- تصویر ۱۷.۴. انواع پله‌های مورد استفاده در خانه‌ها..... ۱۱۶
- تصویر ۱۸.۴. فضای نگهداری دام‌ها در روستای چرمک و عزالدین..... ۱۱۷
- تصویر ۱۹.۴. پرسپکتیو حجمی از فضای نگهداری دام‌ها در بهاربند روستای عزالدین..... ۱۱۸
- تصویر ۲۰.۴. انبار نگهداری علوفه در روستاهای دره سبز چرمک..... ۱۱۸
- تصویر ۲۱.۴. جزئیات اجرای انواع پی و کرسی چینی..... ۱۲۰
- تصویر ۲۲.۴. اجرای کرسی چینی در زیر دیوار چینه‌های روستای ازبیزان..... ۱۲۱
- تصویر ۲۳.۴. نحوه قرارگیری تیرهای سقف روی ستون چوبی و دیوارها..... ۱۲۲
- تصویر ۲۴.۴. جزئیات اجرای سقف مسطح با تیر چوبی..... ۱۲۲
- تصویر ۲۵.۴. جزئیات اجرای سقف با تیر چوبی..... ۱۲۳
- تصویر ۲۶.۴. جزئیات اجرای سقف‌های گهواره‌ای و طاق و تویزه..... ۱۲۴
- تصویر ۲۷.۴. ترکیب خطوط راست و منحنی در خانه‌ها..... ۱۲۷
- تصویر ۲۸.۴. استفاده از ترکیب خطوط راست و منحنی در مسکن..... ۱۲۷
- تصویر ۲۹.۴. اشکال و فرم‌های متشکل از خطوط مستقیم و منحنی در مسکن و بافت..... ۱۲۷
- تصویر ۳۰.۴. نظم و ترکیب احجام خرد و شکل‌گیری حجم کلی واحد مسکونی..... ۱۲۸
- تصویر ۳۱.۴. رعایت نظم در ترکیب‌بندی کل و جزء واحد مسکونی..... ۱۲۹
- تصویر ۳۲.۴. ترکیب‌بندی اجزا و اشکال هندسی در نمای واحد مسکونی..... ۱۳۱
- تصویر ۳۳.۴. رعایت تعادل و تراز در سازه و فرم‌های بصری..... ۱۳۲

- تصویر ۳۴.۴. تعادل پر و خالی و تضاد مصالح، نور و سایه (شاهسون کندی- بازرجان)..... ۱۳۳
- تصویر ۳۵.۴. تقارن در نما و پلان فضای باز..... ۱۳۵
- تصویر ۳۶.۴. رعایت ریتم و تکرار در نمای خانه..... ۱۳۶
- تصویر ۳۷.۴. کاربرد مصالح بومی در ساخت خانه..... ۱۳۷
- تصویر ۱.۵. جزئیات عناصر خرد معماری اقلیم خشک بیابانی سرد..... ۱۴۶
- تصویر ۲.۵. عناصر خرد معماری اقلیم نیمه خشک سرد..... ۱۵۳
- تصویر ۳.۵. عناصر خرد معماری اقلیم نیمه خشک فراسرد..... ۱۵۷
- تصویر ۴.۵. عناصر خرد معماری اقلیم نیمه مرطوب فراسرد..... ۱۵۹
- تصویر ۵.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع اول..... ۱۶۵
- تصویر ۶.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع دوم..... ۱۶۶
- تصویر ۷.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع سوم..... ۱۶۷
- تصویر ۸.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع چهارم..... ۱۶۸
- تصویر ۹.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع پنجم..... ۱۶۹
- تصویر ۱۰.۵. نمونه‌هایی از پرسپکتیو حجمی گونه‌ی نوع ششم..... ۱۶۹

فهرست جداول

جدول ۱.۳. انتخاب روستاهای نمونه و توزیع شهرستانی آن	۲۶
جدول ۲.۳. توزیع روستاها و تعداد واحدهای مسکونی نمونه به تفکیک اقلیم و موقعیت سیاسی	۲۷
جدول ۳.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۳۱
جدول ۴.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۳۳
جدول ۵.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۳۵
جدول ۶.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۳۷
جدول ۷.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۳۹
جدول ۸.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۴۱
جدول ۹.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۴۳
جدول ۱۰.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۴۵
جدول ۱۱.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۴۷
جدول ۱۲.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۴۹
جدول ۱۳.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۵۱
جدول ۱۴.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۵۳
جدول ۱۵.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۵۵
جدول ۱۶.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۵۷
جدول ۱۷.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۵۹
جدول ۱۸.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۶۱
جدول ۱۹.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۶۳
جدول ۲۰.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۶۵
جدول ۲۱.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۶۷
جدول ۲۲.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۶۹
جدول ۲۳.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۷۱
جدول ۲۴.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۷۳
جدول ۲۵.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۷۵
جدول ۲۶.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی	۷۷

جدول ۲۷.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۷۹
جدول ۲۸.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۸۱
جدول ۲۹.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۸۳
جدول ۳۰.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۸۵
جدول ۳۱.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۸۷
جدول ۳۲.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۸۹
جدول ۳۳.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۹۱
جدول ۳۴.۳. ویژگی‌های کمی و کیفی.....	۹۳
جدول ۱.۴. مقایسهٔ بافت روستاهای نمونه و ویژگی فضایی آنها.....	۱۰۱
جدول ۲.۴. دید سه‌بعدی گونه‌های برداشت‌شده با تاکید بر ترکیب حجمی.....	۱۳۸
جدول ۱.۵. دسته‌بندی گونه‌ها بر اساس استقرار توده و فضا.....	۱۶۱

فهرست نمودارها

نمودار ۱.۲. جمعیت مناطق روستایی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۸۵.....	۱۷
نمودار ۱.۳. روابط فضایی.....	۳۱
نمودار ۲.۳. روابط فضایی.....	۳۳
نمودار ۳.۳. روابط فضایی.....	۳۵
نمودار ۴.۳. روابط فضایی.....	۳۷
نمودار ۵.۳. روابط فضایی.....	۳۹
نمودار ۶.۳. روابط فضایی.....	۴۱
نمودار ۷.۳. روابط فضایی.....	۴۳
نمودار ۸.۳. روابط فضایی.....	۴۵
نمودار ۹.۳. روابط فضایی.....	۴۷
نمودار ۱۰.۳. روابط فضایی.....	۴۹
نمودار ۱۱.۳. روابط فضایی.....	۵۱
نمودار ۱۲.۳. روابط فضایی.....	۵۳
نمودار ۱۳.۳. روابط فضایی.....	۵۵
نمودار ۱۴.۳. روابط فضایی.....	۵۷
نمودار ۱۵.۳. روابط فضایی.....	۵۹
نمودار ۱۶.۳. روابط فضایی.....	۶۱
نمودار ۱۷.۳. روابط فضایی.....	۶۳
نمودار ۱۸.۳. روابط فضایی.....	۶۵
نمودار ۱۹.۳. روابط فضایی.....	۶۷
نمودار ۲۰.۳. روابط فضایی.....	۶۹
نمودار ۲۱.۳. روابط فضایی.....	۷۱
نمودار ۲۲.۳. روابط فضایی.....	۷۳
نمودار ۲۳.۳. روابط فضایی.....	۷۵
نمودار ۲۴.۳. روابط فضایی.....	۷۷
نمودار ۲۵.۳. روابط فضایی.....	۷۹
نمودار ۲۶.۳. روابط فضایی.....	۸۱
نمودار ۲۷.۳. روابط فضایی.....	۸۳

۸۵.....	نمودار ۲۸.۳. روابط فضایی
۸۷.....	نمودار ۲۹.۳. روابط فضایی
۸۹.....	نمودار ۳۰.۳. روابط فضایی
۹۱.....	نمودار ۳۱.۳. روابط فضایی
۹۳.....	نمودار ۳۲.۳. روابط فضایی

مقدمه ناشر

طی چند دهه اخیر، به منظور رشد و توسعه مناطق روستایی و ارتقای کیفیت محیط کالبدی روستاها اقدامات گسترده‌ای به عمل آمده است که از جمله آنها می‌توان تهیه و اجرای طرح‌های هادی و ساماندهی روستایی، طرح احیای بافت‌های باارزش و طرح ملی بهسازی و نوسازی واحدهای مسکونی روستایی را نام برد.

مسکن مهم‌ترین جزء بافت‌های روستایی و از ارکان مهم معماری روستاهاست که در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه قرار گرفته است؛ اما تلاش در زمینه تأمین مسکن زمانی موفقیت آمیز خواهد بود که واقعیت‌های موجود، نیازهای جامعه روستایی، ارزش‌ها و خصلت‌های زندگی اجتماعی و اقتصادی و ویژگی‌های معماری آنها به صورت مناسب در سیاست‌ها و نظام برنامه‌ریزی و طراحی بازخورد یابد و در آن ملحوظ شود.

برای دستیابی به چنین مقصودی، شناخت قانونمندی‌های مؤثر در شکل‌گیری مسکن، بافت و ارزش‌های پایدار معماری روستایی شامل ابعاد زیبایی‌شناختی؛ تناسبات؛ ویژگی‌های اقلیمی، زیست‌محیطی، ساخت و مصالح و... ضرورت می‌یابد.

با عنایت به موارد فوق و نبود منابع کافی در حوزه مطالعات روستایی، معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به عنوان متولی طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی، اقدام به تهیه و گردآوری مجموعه‌ای از طرح‌های پژوهشی با موضوع «گونه‌شناسی مسکن روستایی» در استان‌های مختلف کشور نمود. کتاب حاضر حاصل یافته‌های یکی از این پژوهش‌هاست که با مشارکت معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی به انجام رسیده است.

امید است انتشار این اثر گامی رو به جلو در زمینه شناخت ویژگی‌های مسکن روستایی استان مرکزی باشد؛ همچنین زمینه طراحی مسکن را منطبق بر هویت معماری روستایی استان فراهم نماید. در پایان لازم می‌دانم از حمایت‌های جناب آقای مهندس عزیزالله مهدیان، معاون محترم امور بازسازی و مسکن روستایی؛ جناب آقای دکتر رضا مسعودی، معاونت محترم پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی؛ زحمات مؤلف محترم کتاب، جناب آقای دکتر محسن سرتیپی پور و نیز از تمهیدات جناب آقای حسن رضایی، مدیرکل محترم روابط عمومی برای انتشار و همکاران محترم دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی از جمله خانم‌ها مهندس محبوبه مسجدی و مریم خرمشاهی که در فرایند تدوین و نشر این کتاب صمیمانه همکاری داشته‌اند قدردانی و تشکر نمایم.

شایان ذکر است که دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی، در راستای نشر نتایج طرح‌های پژوهشی پذیرای پیشنهادها و نظرات صاحب‌نظران و استادان محترم برای کامل‌تر شدن مجموعه مطالعات مسکن روستایی خواهد بود.

محمدعلی وجدانی

مدیرکل دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی

۱۳۹۲

سخن مؤلف

تأمین محیط و مسکن مناسب جمعیت روستایی کشور طی ۵۰ سال اخیر همواره از مسائل مطرح در ادبیات توسعه روستایی بوده، اما پس از انقلاب اسلامی توجه به این مقوله اهمیت بسیار بیشتری یافته است. طی چند سال اخیر اقدامات گسترده‌ای از جمله طرح و اجرای طرح‌های هادی روستایی و طرح ملی بهسازی مسکن روستایی برای احداث سالانه ۲۰۰ هزار واحد مسکونی تهیه و به مرحله اجرا گذاشته شده است. استان مرکزی با جمعیت روستایی معادل ۴۱۹۱۸۴ نفر و ۱۲۷۸ روستا از جمله استان‌هایی است که این طرح‌ها در آن اجرا می‌شود. مطابق آمار سال ۸۵ مرکز آمار ایران، ۹۹۸۴۲ واحد مسکونی روستایی در این استان وجود دارد که طی برنامه چهارم توسعه حدود ۲۲۵۰۰ واحد مسکونی آن با کمک تسهیلات دولتی نوسازی شده و این روند در برنامه پنجم توسعه کماکان ادامه خواهد داشت؛ اما تأمین محیط و مسکن مناسب بدون شناخت و اشراف بر وجوه تشکیل‌دهنده آن بس دشوار و چه بسا ناممکن است. وجود نمونه‌های ارزنده مسکن بومی روستایی و ضرورت اطلاع از ویژگی‌ها و ارزش‌های پایدار آن‌ها و تداوم‌شان در مسکن جدید، ضرورت مطالعات معماری مسکن، به‌ویژه گونه‌شناسی را در این استان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار نموده است. این کتاب با هدف شناخت گونه‌های مسکن روستایی استان مرکزی و ویژگی‌های معماری آن‌ها تهیه شده است. شناخت انواع و اشکال مختلف خانه و معرفی گونه‌ها و الگوهای رایج بومی در محدوده جغرافیایی استان، همچنین کشف روابط فضایی و سازماندهی مسکن، عملکردها و اجزای آن‌ها مهم‌ترین هدفی است که در این اثر پیگیری خواهد شد.

کتاب حاضر را می‌توان حاصل تأملی ۱۲ ساله در مسکن بومی روستاهای استان مرکزی دانست. فعالیتی که از حدود سال ۱۳۸۰ با همراهی دانشجویان درس آشنایی با معماری روستایی آغاز و منجر به تهیه حدود ۱۰۰ مونوگرافی معماری از روستاهای استان شد. در سال ۱۳۸۷ فرصتی پیش آمد تا با اتکا به این مطالعات، طرحی پژوهشی در خصوص گونه‌شناسی مسکن روستایی استان با پشتیبانی معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی و هسته پژوهشی معماری روستایی دانشکده معماری و شهرسازی انجام شود که مطالعات آن در سال ۱۳۹۰ به سرانجام رسید. حاصل این فرایند به تهیه ده‌ها مونوگرافی، طرح پژوهشی گونه‌شناسی مسکن و چندین مقاله داخلی و خارج از کشور انجامید که ماحصل آن‌ها با همکاری حوزه معاونت بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و دانشگاه شهید بهشتی در این کتاب به چاپ می‌رسد.

محتوای کتاب شامل معرفی گونه‌های غالب مسکن روستایی، عناصر فضایی و نحوه ارتباطات آن‌ها، نظام سازه‌ای، مصالح و شیوه ساخت مسکن بومی در این استان است. با توجه به محدودیت متون و منابع تخصصی در زمینه معماری روستایی به صورت عام و استان مرکزی به صورت خاص امید است مطالب ارائه شده بتواند در طرح‌های تأمین مسکن روستایی استان و طرح‌های مرتبط مورد استفاده قرار گیرد.

کتاب در پنج فصل تهیه شده است: فصل اول به مقدمه، طرح مسئله و اهداف سکونت و مسکن روستایی می‌پردازد؛ فصل دوم وضعیت عمومی استان مرکزی و ویژگی‌های اجتماعی جغرافیایی بستر شکل‌گیری و قرارگیری روستاهای استان را مورد توجه قرار می‌دهد؛ فصل سوم به روش پژوهش و انتخاب نمونه‌ها

و معرفی خانه‌های برداشت شده اختصاص دارد؛ در فصل چهارم تجزیه و تحلیل خانه‌ها بررسی می‌شود و سرانجام فصل پنجم به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از ویژگی‌های مسکن و تعیین گونه‌های غالب آن اختصاص یافته است.

شایسته است از حمایت‌های معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی، معاونت حوزه امور بازسازی و مسکن روستایی و نیز مدیرکل محترم دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی که زمینه انجام مطالعات و تهیه کتاب را فراهم نمودند تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از همکاران پروژه به‌ویژه آقای مهندس محمد مهدی هادیان، سرگروه و هماهنگ‌کننده برداشت‌های میدانی، سرکار خانم مهندس زینب جعفریان، آقایان مهندس محمد دهقانپور و محمد هادی هادیان که در برداشت‌های میدانی و ترسیم نقشه‌ها همکاری داشته‌اند و خانم مهندس سیده عاطفه سادات هاشمیان، مهندس سیما سلیمان‌زاده و مهندس مریم مهدویه که در مرحله تدوین کتاب و اصلاح و آماده‌سازی نقشه‌ها و معرفی خانه‌های نمونه اینجانب را یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

محسن سرتیپی‌پور
تابستان ۱۳۹۲